

Laura Koba

Uniwersytet Jagielloński, Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej

ORCID ID – 0000-0001-8571-3955

DOI: 10.35464/1642-672X.PS.2021.1-2.17

Prawa dziecka z niepełnosprawnościami *

The rights of children with disabilities

ABSTRACT: The rights of children with disabilities are an increasingly topical issue, as evidenced by alarming data on the increasing number of depression and suicide attempts undertaken by minors. Despite the legal provisions guaranteeing the protection of children, a frequent cause of non-compliance is prejudice, lack of knowledge and lack of awareness that disability is a common phenomenon inherent in man. The scope of the definition of this concept includes both congenital and lifetime disabilities due to age, accidents, diseases, addictions or life situations that lead to the activation of various forms of mental or physical disorders. It is especially important to prepare all children to accept disabilities, both their own and others, and to treat it as part of everyone's life – present or future, personal or loved ones.

KEYWORDS: disability, children's rights, the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, awareness, responsibility.

STRESZCZENIE: Prawa dziecka z niepełnosprawnością są zagadnieniem coraz bardziej aktualnym, o czym świadczą niepokojące dane dotyczące zwiększającej się liczby depresji oraz podejmowanych prób samobójczych nieletnich. Mimo przepisów prawa gwarantujących ochronę dzieci, częstą przyczyną ich nieprzestrzegania są

---

* Convention on the Rights of Person with Disability, przetłumaczona na język polski i zapisana w Dzienniku Ustaw brzmi: Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych. Jednak mówiąc o osobach z pewnymi niepełnosprawnościami mówimy, np.: dziecko z autyzmem, kobieta z cukrzycą, mężczyzna z padaczką, osoba starsza z Alzheimerem. Dlatego też wydaje się być niesprawiedliwione użycie w tekście pojęcia – dzieci z niepełnosprawnościami.

uprzedzenia, brak wiedzy i świadomości tego, że niepełnosprawność jest zjawiskiem powszechnym wpisanym w człowieka. Zakres definicyjny tego pojęcia obejmuje zarówno niepełnosprawności wrodzone, jak i nabyte w ciągu całego życia z powodu wieku, nieszczęśliwych wypadków, chorób, nałogów czy sytuacji życiowej, doprowadzającej do uaktywnienia się różnych form zaburzeń psychicznych czy fizycznych. Szczególnie ważne jest aby przygotowywać wszystkie dzieci do akceptacji, swojej i innych, niepełnosprawności i traktowania jej jako części życia każdego z nas – teraźniejszej czy przyszłej, osobistej lub bliskich.

SŁOWA KLUCZOWE: niepełnosprawność, prawa dziecka, Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, świadomość, odpowiedzialność.

Wstęp

Proklamowanie w 1989 r. Konwencji o prawach dziecka, pierwszego międzynarodowego prawa chroniącego dzieci przed nieograniczoną władzą dorosłych, zapoczątkowało działania na rzecz podmiotowego traktowania osób niepełnoletnich. Mimo, iż od tego momentu upłynęło ponad trzydzieści lat oraz mimo faktu, że dokument ten, poza USA, ratyfikowały pozostałe państwa świata, praw dziecka są wciąż naruszane. I nie dotyczy to tylko państw zacyfrowanych, autorytarnych czy totalitarnych. W mniejszym lub większym stopniu, także tych, uznanych za demokratyczne państwa prawne.

Najtrudniej jest dzieciom należącym do tzn. mniejszości – różniących się kolorem skóry, pochodzeniem, wyznaniem, orientacją seksualną czy płcią. Oczywiście tych „inności” jest dużo więcej ale mimo zakazu dyskryminacji kogokolwiek z jakiegokolwiek powodu, na każdym kroku mamy do czynienia z tym zjawiskiem. Jedną z grup najbardziej narażonych na wykluczenie są dzieci z niepełnosprawnościami. Dramat wielu z nich polega na tym, że są pozostawiani przez rodziców, wyrzucani poza nawias swoich rówieśników, czy obojętni dla instytucji państwowych i jej urzędników.

Zwrócono na to uwagę w Preambule do Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, uznając, m. in. że „niepełnosprawność wynika z interakcji między osobami z dysfunkcjami a barierami wynikającymi z postaw ludzkich i środowiskowymi, które utrudniają tym osobom pełny i skuteczny udział w życiu społeczeństwa, na zasadzie równości z innymi osobami.” (Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych)

Dane statystyczne

Światowe dane statystyczne pochodzące z 2011 r. podają liczbę ponad miliarda osób z niepełnosprawnościami, czyli ok.15% ludzkiej populacji (*World Report on Disability 2011*, dok elektr.). W 2005 roku Fundusz Narodów Zjed-

noczonych na rzecz Dzieci (UNICEF) oszacował liczbę niepełnosprawnych dzieci poniżej 18 roku życia na 150 milionów (Ibidem, s. 35)

W Polsce, według wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2011 roku, w Polsce liczba osób niepełnosprawnych ogółem wynosiła na koniec marca 2011 r. niemal 4,7 mln (dokładnie 4 697,0 tys.). Tym samym liczba osób niepełnosprawnych stanowiła 12,2% ludności kraju wobec 14,3% w 2002 r. (blisko 5,5 mln osób niepełnosprawnych w 2002 roku). (Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych, dok.elekt.) Według danych EHIS (Europejskie Ankiety Badanie Zdrowia *European Health Interview Survey*) na koniec 2014 r. liczba osób w wieku 15 lat i więcej wynosiła 7 414 tys., w tym dzieci ponad 211 tys. (Ibidem) Obecnie prowadzony przez GUS Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2021 zweryfikuje te dane.

Zgodnie z definicją zapisaną w Konwencji o prawach dziecka, „dziecko” oznacza każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność.” (art. 1, Konwencja o prawach dziecka). W Polsce definicję tą uszczegółowiono w art. 2 ust.1 Ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka wyjaśniając, że „dzieckiem jest każda istota ludzka od poczęcia do osiągnięcia pełnoletności. (art. 2, Ustawa o RPD).

Dane dotyczące dzieci z niepełnosprawnościami są różne w zależności od celów przeprowadzanych badań. Jednym z nich jest sprawdzanie możliwości korzystania z prawa do nauki, przygotowujące do samodzielnego, dorosłego życia. W 2018 r. na świecie 258,4 mln dzieci i młodzieży nie uczęszczało do szkoły, co stanowi jedną szóstą światowej populacji tej grupa wiekowej. (*New Methodology Shows that 258 Million Children, Adolescents and Youth Are Out of School*, dok.elekt.) Wiele spośród nich nie korzysta z prawa do nauki z powodu biedy, połączonej z różnymi niepełnosprawnościami, dotyka to w szczególności dziewczynki z niepełnosprawnościami.

W Polsce, według danych GUS, w roku szkolnym 2018/2019 do przedszkoli specjalnych uczęszczało 4,8 tys. dzieci, a 28,2 tys. przebywało w innych placówkach wychowania przedszkolnego. W szkołach kształciło się 169,3 tys. dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (bez szkół dla dorosłych), które stanowiły 3,7% ogólnej liczby uczniów. Co drugie dziecko uczące indywidualnie (2,7 tys. z 5,5 tys., tj. 49,0%) było dzieckiem niepełnosprawnym. (Osoby niepełnosprawne w 2018 r., dok.elekt.)

W badaniach statystycznych dotyczących, np. zatrudnienia zdarza się, że dzieci powyżej 16 roku życia łączone są z dorosłymi. Według danych przedstawionych przez BAEL (Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności) „liczba

osób niepełnosprawnych w wieku 16 lat i więcej w 2018 roku kształtowała się na poziomie 3,0 mln osób (dokładnie 3 040 tys.). Oznacza to, że 10,0% ludności w wieku 15 lat i więcej posiadało prawne orzeczenie niepełnosprawności.” (Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych, dok. elektr.)

Podstawowe pojęcia związane z niepełnosprawnością

Zgodnie z informacją przekazaną na stronie internetowej Biura Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych „najczęstszą przyczynę niepełnosprawności stanowią schorzenia układu krążenia, narządów ruchu oraz schorzenia neurologiczne. Niższa jest liczba osób z uszkodzeniami narządu wzroku i słuchu, z chorobą psychiczną i upośledzeniem umysłowym.” (Ibidem) Czynnikiem powodujący niepełnosprawność jest wiele. Poza cechami wrodzonymi, wiele z niepełnosprawności nabywa się w ciągu całego życia. Powodem może być wiek osoby, płeć, dziedziczone geny, wypadki, powikłania po chorobach, bieda, wykluczenie społeczne, słaba psychika, zanieczyszczenie środowiska czy inne czynniki. Właściwie każdy człowiek, w każdej chwili swojego życia, może stać się osobą z niepełnosprawnością. Dlatego niepełnosprawność należy traktować jako coś normalnego, wpisanego w życie ludzkie.

Ze względu na różnego rodzaju problemy egzystencjonalne osób z niepełnosprawnościami zakwalifikowano je do dwóch grup. Pierwsza – biologiczna, obejmuje wszystkie przypadki niepełnosprawności; druga – prawna, określa stopień niepełnosprawności i klasyfikuje osoby do odpowiedniej grupy inwalidzkiej. Aby tego dokonać w pierwszej kolejności należy zdefiniować pojęcie niepełnosprawności. I tutaj napotykamy się na poważne problemy, gdyż pojęcie to ewoluuje. Dotyka różnych obszarów życia człowieka, jego wieku, rodzaju niepełnosprawności, sytuacji życiowej, dbałości o zdrowie itd. Jak już wyżej wspomniano, pojęcie „dziecko” również nastrocza wiele problemów. Piętnastolatek, czy szesnastolatek może być klasyfikowany ze względu na obszar badawczy, zarówno do grupy najmłodszych, młodzieży, czy wręcz do grupy dorosłych (zatrudnienie). I wtedy ochrona jego praw jest uzależniona od dodatkowych przepisów prawa.

Według Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) na definicję **niepełnosprawności** składają się pojęcia: „**Niesprawność** (*impairment*) – każda utrata sprawności lub nieprawidłowość w budowie czy funkcjonowaniu organizmu pod względem psychologicznym, psychofizycznym lub anatomicznym; **Niepełnosprawność** (*disability*) – każde ograniczenie bądź niemożność (wynikające z niesprawności) prowadzenia aktywnego życia w sposób lub zakresie uznanym za typowe dla człowieka; **Ograniczenia w pełnieniu ról społecznych**

(*handicap*) – ułomność określonej osoby wynikająca z niesprawności lub niepełnosprawności, ograniczająca lub uniemożliwiająca pełną realizację roli społecznej odpowiadającej wiekowi, płci oraz zgodnej ze społecznymi i kulturowymi uwarunkowaniami.” (Definicja niepełnosprawności, doc.elekt.)

Przykładem tych ograniczeń jest definicja niepełnosprawności uznaną za „trwałą lub okresową niezdolność do wypełniania ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności powodującą niezdolność do pracy.” [Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych art. 2 pkt 10].

Konwencja o praw osób niepełnosprawnych, dodatkowo wyjaśnia, kim są jednostki przez nią chronione: „Do **osób niepełnosprawnych** zaliczają się osoby, z długotrwałą obniżoną sprawnością fizyczną, umysłową, intelektualną lub sensoryczną, która w interakcji z różnymi barierami może ograniczyć ich pełne i efektywne uczestnictwo w życiu społecznym na różnych zasadach z innymi obywatelami.” [art. 1, Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych z dnia 13 grudnia 2006 r.].

Ważnym pojęciem jest „**dyskryminacja ze względu na niepełnosprawność**”, oznaczająca jakiegokolwiek różnicowanie, wykluczanie lub ograniczanie ze względu na niepełnosprawność, którego celem lub skutkiem jest naruszenie lub zniweczenie uznania, korzystania z lub wykonywania wszelkich praw człowieka i podstawowych wolności w dziedzinie polityki, gospodarki, społecznej, kulturalnej, obywatelskiej lub w jakiegokolwiek innej, na zasadzie równości z innymi osobami. Obejmuje to wszelkie przejawy dyskryminacji, w tym odmowę racjonalnego usprawnienia. (Ibidem)

W celu zrozumienia złożoności pojęcia „niepełnosprawność”, koniecznym jest wyjaśnienie pojęcia „**zaburzenia psychiczne**” (*mental disorders*). Pojęcie to oznacza „ogół zaburzeń czynności psychicznych i zachowania, które są przedmiotem zainteresowania (diagnostyka, leczenie, profilaktyka, badania etiologii i patogenezy) psychiatrii klinicznej. Zaburzenia psychiczne można podzielić tradycyjnie na zaburzenia psychotyczne, czyli psychozy (*psychoses*), tzn. stany chorobowe, w których występują urojenia, omamy, zaburzenia świadomości, duże zaburzenia emocji i nastroju łączące się z zaburzeniami myślenia i aktywności złożonej, oraz zaburzenia niepsychotyczne obejmujące: nerwice i in. zaburzenia typu nerwicowego (np. reakcje adaptacyjne), część zaburzeń psychosomatycznych, upośledzenie umysłowe, większość zespołów organicznych, zaburzenia osobowości, uzależnienia od alkoholu i in. substancji, niektóre dewiacje seksualne. Podział ten nie jest ścisły, w przebiegu bowiem niektórych zaburzeń niepsychotycznych, np. zespołów organicznych lub uzależnień,

mogą pojawić się objawy psychotyczne (np. zaburzenia świadomości). Włączenie niektórych zaburzeń osobowości i dewiacji seksualnych do grupy zaburzeń psychicznych jest sporne, część z nich jest w istocie wariantem normy” (Pużyński 2007, s. 305) Poszczególne zaburzenia psychiczne różnią się m.in. zakresem objawów występujących u osób, z powodu czynników wrodzonych lub nabytych z powodu wieku, odżywienia, wykluczenia społecznego czy innych.

Specyficzne dla dzieci zaburzenia psychiczne dotyczą zaburzeń zachowania; zespołu nadpobudliwości ruchowej (np. ADHD); zaburzeń lękowych (np. lęk separacyjny); choroby szpitalnej (depresja anaklityczna); mutyzmu, całościowego zaburzenia rozwoju (jak np. autyzm, zespół Aspergera, zespół Retta) czy moczenia nocnego. (Nęcki, dok. elektr.) Młode osoby, zwłaszcza dziewczęta, zagrożone są zaburzeniami odżywienia (anoreksja ‘jadłowstręt psychiczny’, bulimia ‘żarłoczność psychiczna’) chłopcy – z maskulinią, wszyscy ortoreksją. Według Anny Gawkowskiej „w Polsce co czwarty nastolatek doświadcza zaburzeń afektywnych (depresji, stanów lękowych), a samobójstwo jest drugie na liście najczęstszych zewnętrznych przyczyn zgonu młodzieży między 12 a 19 rokiem życia.” (Gawkowska 2020, s. 3)

Podstawy prawne ochrony osób z niepełnosprawnościami

W myśl art. 1 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka „Wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi pod względem swej godności i swych praw. Są oni obdarzeni rozumem i sumieniem i powinni postępować wobec innych w duchu braterstwa.” (art.1. PDPC, dok.elekt.) Na treść tego artykułu składają się pojęcia praw indywidualnych wynikających z godności człowieka na zasadzie równości i wolności oraz praw wspólnotowych wynikających z zasady braterstwa. O ile prawa człowieka przysługują każdemu, niezależnie od jakichkolwiek różnic (zakaz dyskryminacji zapisany w art. 2 PDPC), o tyle braterstwo jest człowiekowi potrzebne w sytuacji, gdy sam sobie nie radzi z problemami. Jest to tzw. zasada pomocniczości, wywodząca się ze społecznej nauki Kościoła katolickiego i oznacza, że w imię solidarności ludzkiej w „globalnej wiosce”, winni jesteśmy sobie nawzajem pomagać i wzajemnie się wspierać. Osoby z niepełnosprawnościami są akurat w sytuacji, gdy poczucie braterstwa powinno być najsilniejsze, zwłaszcza w stosunku do dzieci.

W celu wyrównywania szans osób z niepełnosprawnościami, w ramach ONZ, w 2007 r. weszła w życie Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych. Waga tego dokumentu jest ogromna, przede wszystkim dlatego, że uświadamia społeczność międzynarodowej, że osoby z niepełnosprawnościami, są takich samymi właścicielami praw człowieka, jak i oni. Nie są „przed-

miotami”, którymi się zarządza, ale „podmiotami” zasługującymi na szacunek. Ponad to Konwencja nakłada na wszystkich, zwłaszcza na władzę obowiązek stworzenia warunków do jak najpełniejszego korzystania ze wszystkich praw człowieka. Przyjęcie przez państwo tego dokumentu wiąże się z koniecznością dokonania konkretnych zmian legislacyjnych w państwach członkowskich. (Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych) Konwencję uzupełniono Protokołem Dodatkowym, który osobom umożliwia złożenie skargi na państwo do Komitetu Praw Osób Niepełnosprawnych, za naruszenie jego praw zawartych w omawianym dokumencie. Polska jednak nie podpisała i nie ratyfikowała tego dokumentu, tym samym ograniczając osobom z niepełnosprawnościami złożenie skargi do międzynarodowego organu quasi sądowego.

Podobnie dzieciom, w skutek braku ratyfikacji przez Polskę, Protokołu Fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie procedury skargowej, uniemożliwiono dochodzenie swoich praw na arenie międzynarodowej. (*The Committee on the Rights of the Child* (CRC), dok.elekt.)

Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r. w art. 69 mówi o pomocy, jaką państwo udziela osobie z niepełnosprawnością, w celu zabezpieczenia egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej. Jest to jeden z przepisów programowych określających zadania państwa. Nie obejmuje on jednak wszystkich aspektów niepełnosprawności, m.in. barier architektonicznych. (Winczorek 2000, s. 92)

Prawa dziecka z niepełnosprawnościami

Podstawowym dokumentem, w którym zapisano prawa dziecka jest Konwencja o prawach dziecka z 1989 r. (ratyfikowana przez Polskę w 1991 r.). Dokument ten uświadamia wszystkim, że dziecko posiada wszystkie prawa człowieka, ale z niektórych zaczyna korzystać w miarę uzyskania wymaganego wieku (podobnie jak dorośli, np. prawa polityczne, czy emerytalne). W art. 23 zapisano najważniejsze zadania państwa w celu poprawy losu dziecka z niepełnosprawnością. Przede wszystkim dotyczy to zapewnienia dziecku niepełnosprawnemu „efektywny dostęp do edukacji, szkoleń, świadczeń zdrowotnych, rehabilitacyjnych, przygotowania do pracy i możliwości rekreacji w sposób sprzyjający osiągnięciu przez dziecko jak najpełniejszej integracji społecznej i indywidualnego rozwoju, w tym jego lub jej rozwój kulturowy i duchowy.” (Konwencja o prawach dziecka)

Drugim, międzynarodowym dokumentem jest Europejska Konwencja o wykonywaniu praw dzieci, powstała w 1996 r. w ramach Rady Europy. Jest to dokument proceduralny, który podkreśla podmiotowość dziecka oraz na-

kazuje dorosłym wysłuchanie dziecka w sprawach jego dotyczących. Polska jest stroną tej Konwencji.

Podmiotowość dziecka znalazła się po raz pierwszy również w Konstytucji RP z 1997 r. Zapisano ją w art. 72 ust.3: „w toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka.” (Konstytucja RP). Podobnie jak art. 48 ust. 1 (Rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania) oraz art. 53 ust. 3 (Rodzice mają prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniem. Przepis art. 48 ust. 1 stosuje się odpowiednio), omawiany artykuł posiada te same uzasadnienia aksjologiczne, jak wymienione artykuły. Dziecko, jak każdy człowiek, posiada swoją własną godność i prawo do własnych poglądów oraz własnego zdania, które wymagają co najmniej wysłuchania. (Winczorek 2000, s. 97)

Prawo do swoich praw

Niepełnosprawność jest kwestią praw człowieka, gdyż osobom z niepełnosprawnością odmawia się im równego dostępu do opieki zdrowotnej, zatrudnienia, edukacji lub udziału w życiu politycznym z powodu ich niepełnosprawności. Osoby niepełnosprawne te są najczęściej poddawane przemocy, nadużyciom, uprzedzeniom lub braku szacunku z powodu ich niepełnosprawności. Podejmuje się za nich decyzję, nie biorąc ich zdania pod uwagę, w sytuacjach, gdy są poddawane przymusowej sterylizacji, gdy są zamykane w instytucjach wbrew swojej woli, lub gdy są uważane za pozbawione osobowości prawnej. (*World Report on Disability 2011*, dok.elektr.).

Aby niwelować swoje zachowanie funkcjonariusze publiczni starają się być poprawni politycznie używając określenia „osoba z upośledzeniem umysłowym” lub używając terminologii medycznej – „opóźnieni w rozwoju”, czasami stosując eufemizmy, np. „intelektualnie spowolnieni” (Olkin 2008, s. 31) lub złośliwie „inteligentni inaczej”. Dzieci wyczuwają fałsz i czują, że są inne, ale nie wiedzą dlaczego. Dopiero kontakt z rówieśnikami, bliskimi lub obcymi dorosłymi im to uświadamia. Dlatego dzieci mają prawo wiedzieć, że mimo swojej niepełnosprawności, nie różnią się od innych. Mają prawo do własnego życia, własnych wyborów i błędów. Mają prawo do wolności od zniewolenia i chronienia ich przed problemami przez kochających rodziców.

Prawo do wypowiedzania się w sprawach dotyczących dzieci

Jest to prawo, które podkreśla podmiotowość dziecka. Niepełnoletni ma prawo do otrzymywania w języku zrozumiałym dla niego informacji dotyczących jego osoby oraz wypowiedzania się na ten temat oraz o ile to możliwe dorosli powinni uwzględnić jego wolę. Tak jest np. w sprawach o wyrażenie zgody na leczenie i dokonanie zabiegów medycznych, zapisane w art.17 Ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta. Ust. 1 brzmi: „Pacjent, w tym małoletni, który ukończył 16 lat, ma prawo do wyrażenia zgody na przeprowadzenie badania lub udzielenie innych świadczeń zdrowotnych” oraz ust. 3. „Pacjent małoletni, który ukończył 16 lat, osoba ubezwłasnowolniona albo pacjent chory psychicznie lub upośledzony umysłowo, lecz dysponujący dostatecznym rozeznaniami, ma prawo do wyrażenia sprzeciwu co do udzielenia świadczenia zdrowotnego, pomimo zgody przedstawiciela ustawowego lub opiekuna faktycznego. W takim przypadku wymagane jest zezwolenie sądu opiekuńczego.” (Ustawa o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta)

Prawo do bycia dzieckiem

Dzieci z niepełnosprawnościami są „głęboko zwyczajne”. To stwierdzenie Megan Kirshbaum wywołuje refleksję na temat podejścia do dzieci z niepełnosprawnościami, które rozpatrywane są przede wszystkim z pozycji „specjalnych potrzeb”. Ale przecież nie wszystkie potrzeby dziecka są „specjalne”. „Potrzeby miłości, bezpieczeństwa, ochrony, przywiązania, seksualności, przynależności, separacji i indywidualizacji, produktywności, sensowności – są wspólne dla wszystkich dzieci.” (Olkin 2008, s. 41)

Prawo do opieki

Prawo do opieki zapisane zostało w art. 72 Konstytucji RP. Jest to jedno z dwóch praw dziecka, które znalazło się w tym najważniejszym krajowym dokumencie. Przede wszystkim podkreślając podmiotowość dziecka państwo musi zagwarantować mu możliwie najskuteczniejszą ochronę przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją ze strony zwłaszcza dorosłych, również rodziców. W takich przypadkach, czy też w wyniku śmierci opiekunów (rodziców) lub porzucenia, państwo musi dziecku zapewnić opieką na jak najwyższym poziomie.

Prawo do nauki

Prawo do nauki jest drugim prawem dziecka zapisanym w art.70 Konstytucji RP. Pozwala ono człowiekowi zdobyć wiedzę i wykształcenie, potrzeb-

ne do funkcjonowania we współczesnym świecie. Jest prawem gwarantującym rozwój osobisty, uczestnictwo w życiu publicznym oraz niezależność w podejmowaniu decyzji. Prawo to przysługuje szczególnie dzieciom, nakładając na dorosłych obowiązek przygotowania ich do samodzielnego życia i zobowiązując państwo do umożliwienia dzieciom korzystania z prawa do nauki przynajmniej na szczeblu podstawowym. W Polsce prawo do nauki gwarantuje się dzieciom do 18. roku życia i to w zasadzie na poziomie średnim, co oznacza, że na rodzicach i państwie spoczywa obowiązek stworzenia dzieciom takich warunków, by bezwzględnie mogły się uczyć.

Prawo do kontaktu z rówieśnikami

Socjalizacja dziecka następuje prawidłowo, gdy ma ono kontakt z rówieśnikami, zarówno z niepełnosprawnościami, jak i bez nich. Jest to korzystne dla obu stron. Dzieci uczą się od siebie nawzajem i pomagają sobie, Izolowanie obu grup od siebie wpływa bardzo negatywnie na postrzeganie niepełnosprawności jako czegoś gorszego, wywołuje agresję wobec osoby słabszej i jej poniżanie. Zaś w osobach izolowanych, ten inny świat wzbudza strach i wycofywanie się.

Prawo do marzeń i dążenia do ich spełnienia

Dzieci z niepełnosprawnościami nie są pozbawione uczyć i nie są aseksualne. Odczuwają potrzebę zawierania przyjaźni, przeżywania miłości i zakładania rodziny. Tworzenie tabu, brak edukacji seksualnej, brak uczenia się swojego ciała i brak rozmowy o przeżyciach nastolatków, odbijają się negatywnie na psychice młodego człowieka.

Prawo do odpowiedzialności za siebie

Dorośli wynagradzając dziecku uciążliwości związane z jego stanem, zdejmują z niego wszystkie obowiązki. Wprowadzając różne udogodnienia w celu wyrównywanie ich szans, zapominają o równowadze między roszczeniem, a odpowiedzialnością dziecka. Jest to szerszy problem osób należących do grup mniejszościowych, które korzystając z różnego rodzaju akcji afirmacyjnych, żądają od innych ciągłego angażowania się w ich życie i zaspokajanie różnych potrzeb. Brak w tym osobistego działania i odpowiedzialności za swoje życie. Człowiek staje się coraz bardziej ubezwłasnowolniony i zależny od innych. Tak więc uczenie dziecka odpowiedzialności za siebie, wzmacnia go i pozwala na podejmowanie swoich decyzji.

Prawa dziecka w praktyce

Należy przede wszystkim odróżnić teorię od praktyki. O ile sytuacja osób z niepełnosprawnościami na całym świecie poprawia się, przynajmniej jeśli chodzi o przepisy prawa, zarówno międzynarodowego, jak i krajowego, o tyle rzeczywistość temu nie dorównuje. Znamienitym tego odzwierciedleniem jest wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 2020 r. w sprawie ograniczenie dokonywania aborcji w przypadku dużego prawdopodobieństwa ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu. W uzasadnieniu wyroku sędzieja Justyn Piskorski stwierdził: „Życie ludzkie jest wartością w każdej fazie rozwoju i jako wartość, której źródłem są przepisy konstytucyjne, powinno ono być chronione przez ustawodawcę”. (Sobczak 2021, dok.elekt.) Warto pamiętać, że życie ludzkie nie kończy się z momentem urodzenia dziecka, ale trwa nadal. Rzeczywistość jednak temu zaprzecza. Poczawszy od najbliższych, najczęstszym podejściem rodziców, którzy dowiedzieli się, że ich dziecko urodzi się z niepełnosprawnością jest pytanie: dlaczego to właśnie ich spotkało? A przecież nie im przytrafiła się niepełnosprawność, tylko ich dziecku. Winienie siebie o sprawczość, a tym samym bycie gorszym, współczucie ze strony innych, pogłębiają u wielu osób poczucie klęski.

Rodzice z niepełnosprawnością dzieci pozostają sami. Czasami nie są w stanie temu podołać, porzucając dziecko. Państwo, mimo podjętych w trakcie ratyfikacji międzynarodowych konwencji zobowiązań dotyczących wszechstronnego wsparcia dla rodzin z osobą niepełnosprawną nie wywiązuje się ze swoich zadań. Przede wszystkim zbyt mało działań podejmuje i jego instytucje i funkcjonariusze, aby zapewnić godne życie osób z niepełnosprawnością. Zbyt mało przeznaczają się pieniądze publicznych na poprawienie jakości życia osób z niepełnosprawnością i pomocy rodzicom, których dzieci, aby żyć wymagają bardzo kosztownych operacji lub długotrwałego leczenia. Upokarzające dla nich jest proszenie o pieniądze na leczenie. Jest też druga strona niepełnosprawności w rodzinie, gdy to rodzice są osobami z niepełnosprawnościami. Wtedy szczególnie potrzebne jest profesjonalne, odpowiedzialne państwo. Koniecznym staje się nowy program (rzeczywisty, nie na papierze, z odpowiedzialnością osób decyzyjnych) wsparcia rodziny z rozbudowanym systemem wolontariuszy, opiekunów, rehabilitantów pomagających przy dziecku, czy przy rodzicach z niepełnosprawnością. I przede wszystkim świadomość, że „wszystkie dzieci są nasze” i niepełnosprawność jest własnością nie tylko osób posiadających ją, ale całego społeczeństwa.

Jak w rzeczywistości wygląda korzystanie z prawa do nauki? Ile dzieci z niepełnosprawnościami pozostaje poza systemem edukacji? Tego nie wiadomo. W opublikowanym 28.01.2021 r. raporcie dotyczącym kształcenia w szkole specjalnej, NIK dopatrzyła się wielu nieprawidłowości dotyczących: organizacji nauczania, warunków lokalowych, wyposażenia sal lekcyjnych, bezpieczeństwa lub higieny. Kontrola NIK pokazała również, że w badanym okresie ministerstwo edukacji w ograniczonym zakresie monitorowało warunki kształcenia w szkołach specjalnych, koncentrując się w większym stopniu na tak zwanej edukacji włączającej, prowadzonej przez placówki ogólnodostępne.” (NIK 2021, dok.elekt.) Ponadto zwrócono uwagę na brak współpracy z rodzicami, przełudnione klasy, czy ograniczona ilość godzin edukacyjnych i zajęć rewalidacyjnych. W związku z pandemią koronawirusa COVID-19 okazało się, że *gros* szkół jest nieprzygotowanych do zdalnego nauczania dzieci niepełnosprawnych i nie wiadomo czy one w ogóle się uczą.

Alarmujące dane z ostatniego okresu (jeszcze sprzed pandemii i w czasie jej trwania) wskazują na deficyt psychiatrów dziecięcych, pedagogów i psychologów w szkołach. Wobec zmieniającej się rzeczywistości, spowodowanej rozwojem technologicznym i informacyjnym, trwającej wciąż transformacji ustrojowej sprawia, że coraz więcej osób, przede wszystkim dzieci, ma różnego rodzaju problemy psychiczne. Niedopuszczalne powinny być wypowiedzi osób publicznych (przedstawicieli władz państwowych, samorządowych, hierarchów Kościoła czy tzw. celebrytów) w stosunku do osób należących do mniejszości, odbierając im tym samym prawo do praw człowieka. Takim jaskrawym przykładem są osoby LGBT+. Ktoś z powodu swojej władzy, decyduje o tym, kto posiada prawa człowieka, w tym prawa człowieka dziecka. Przecież to dzieci i młodzieży LGBT są najbardziej narażone na wykluczanie. Atakowane przez dorosłych, często rodziców, wyśmiewane i poniżane przez rówieśników, popadają w depresję lub decydują się na samobójstwo. (Schwertner 2020, dok.elekt.)

Najbardziej aktywnie działające na rzecz praw osób z niepełnosprawnościami, w tym dzieci, są liczne organizacje pozarządowe. Jednak ich działanie, bez zaangażowania się w to władz lokalnych i państwowych, nie zapewnią poprawy bytu każdego potrzebującego pomocy człowieka.

Przytoczone przypadki to wierzchołek góry lodowej zadań, które spoczywają na władzach państwa, by osoby z niepełnosprawnościami mogły być rzeczywiście zadowolone ze swojego życia, z poczuciem, że ich prawa człowieka są respektowane.

Wnioski

Koniecznym staje się więc budowanie świadomości praw człowieka w społeczeństwie polskim, zarówno swoich praw, jak i praw innych osób. Dzięki temu społeczeństwo polskie ma szansę stać się wspólnotą. Należy zacząć przede wszystkim od rodziny. Niezbędnym staje się zmiana paradygmatu świadomego rodzicielstwa, gdzie dzieci nie są własnością rodziców ale samodzielnymi podmiotami. Wciąż za dużo jest przypadków wykluczenia, terroru psychicznego i fizycznego, bezwzględnego podporządkowania się dzieci woli rodziców. Niezbędnym staje się zmiana świadomości funkcjonariuszy publicznych i ich podejścia do niepełnosprawności. Takim spektakularnym przykładem jest sprawa kobiety z dziecięcym porażeniem mózgowym, której urzędnik Stanu Cywilnego odmówił udzielenia ślubu, żądając zaświadczenia o tym, że nie jest chora psychicznie. Dziecięce porażenie mózgu, nie jest chorobą psychiczną, ani upośledzeniem umysłowym. Dzięki interwencji RPO, prof. Ireny Lipowicz oraz wyrokowi sądowemu, który wydał zgodę, ślub mógł się odbyć. (Karpieszuk 2021, dok.elekt.) Jest to przykład, kiedy urzędnik nie wiedząc co ma robić, zamiast sam zdobyć konkretną wiedzę i sprawę pozytywnie załatwić, zrzucił na nią obowiązek udowodnienia, że nie jest chora psychicznie. Takie zachowania pogłębiają i tak niską samoocenę osób z niepełnosprawnościami.

Najważniejsza jest więc edukacja. Jest w niej ukryty skarb. Edukacja zarówno dorosłych, jak i dzieci w celu wyeliminowania wszelkich form dyskryminacji osób z niepełnosprawnościami. Te osoby są przede wszystkim ludźmi.

Bibliografia

- The Committee on the Rights of the Child (CRC). Pobrane z: <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/crc/pages/crcindex.aspx> (odczyt 12.12.2020)
- Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., Dz.U. 1991 nr 120 poz. 526.
- Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r., Dz.U. 2012 poz. 1169.
- Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, Dz. U. 2009 Nr 52 poz. 417.
- Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka, Dz. U. 2000 Nr 6 poz. 69.
- New Methodology Shows that 258 Million Children, Adolescents and Youth Are Out of School. Pobrane z: <http://uis.unesco.org/en/topic/out-school-children-and-youth>, (22.02.2021)
- NIK o kształceniu w szkołach specjalnych. (2021). Pobrane z: <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/nik-o-ksztalceniu-w-szkolach-specjalnych.html> (03.02.2021)
- Osoby niepełnosprawne w 2018 r., Główny Urząd Statystyczny. Pobrane z: [https://stat.gov.pl/osoby_niepelnosprawne_w_2018%20\(8\).pdf](https://stat.gov.pl/osoby_niepelnosprawne_w_2018%20(8).pdf)

- World Report on Disability. Pobrane z: https://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report.pdf
- Definicja niepełnosprawności. Pobrane z: <http://www.unic.un.org.pl/niepelnosprawnoscd/definicja.php>, (17.03.2021)
- Gawkowska A. (2020), Nastoletnia depresja. Poradnik dla rodziców. Warszawa: „Integracja” Stowarzyszenie Rodzin i Przyjaciół Osób z Zaburzeniami Psychicznymi.
- Ile jest osób z niepełnosprawnościami w Polsce? Pobrane z: <https://www.gov.pl/web/popcwsparcie/file-jest-osob-z-niepelnosprawnościami-w-polsce>, (05.02.2021)
- Karpieszuk W. (2012), Szczęśliwy koniec rocznej batalii. Wreszcie biorą ślub! Pobrane z : https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/1,54420,11534645,Szczesliwy_koniec_rocznej_batalii_Wreszcie_biora.html (25.08.2018)
- Nęcki T. (2017), Zaburzenia psychiczne: definicje i objawy różnych chorób psychicznych. Pobrane z: <https://www.poradnikzdrowie.pl/zdrowie/psychiatria/zaburzenia-psychiczne-definicje-i-objawy-roznych-chorob-psychicznych-aa-G7CK-hYUw-8C4W.html>, (10.01.2021)
- Pużyński S. (2007), Choroba psychiczna – problemy z definicją oraz miejscem w diagnostyce i regulacjach prawnych Psychiatria Polska 2007, tom XLI, numer 3 strony 299–308.
- Schwertner J. (2020), „Ideologia LGBT” to 14-letni Wiktor, który rzucił się pod metro. Pobrane z: <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/ideologia-lgbt-to-14-letni-wiktor-ktory-rzucil-sie-pod-metro-newsletter/62nl2tx> (03.02.2020)
- Sobczak K. (2021), Wyrok w sprawie aborcji opublikowany i wchodzi w życie. Pobrane z: <https://www.prawo.pl/prawo/wyrok-tk-ws-aborcji-jest-uzasadnienie-bedzie-publickacja,506088.html> (odczyt 21.03.2021)
- Winczorek P. (2000). Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Warszawa: Wyd. Liber.